

DE BOER, Minne Gerben. 'De hele barak'. Hoofdstuk 14 van *Woordstudies I. ITALIANISTICA ULTRAIECTINA 4*. Utrecht: Igitur, Utrecht Publishing & Archiving Services, 2009. ISBN 978-90-6701-025-2. 367-376.

SAMENVATTING

Het internationalisme *barak* wordt in verband gebracht met de Tachtigjarige Oorlog en daardoor een eeuw geretrodateerd. Uitgaande van de kenmerken van het begrip (tijdelijke) woning wordt de semantische ontwikkeling van het woord besproken. Tevens wordt de geografische verspreiding van deze betekenissen uiteengezet.

RIASSUNTO

L'internazionalismo *baracca* si mette in relazione con la Guerra d'indipendenza dei Paesi Bassi e così la parola viene retrodatata di un secolo. Partendo dai tratti inerenti al concetto di abitazione (temporanea) si discute lo sviluppo semantico della parola. Inoltre si menziona la distribuzione geografica dei sensi.

SUMMARY

The internationalism *barrack(s)* is related to the Dutch War of Independence and thus the first attestation of the word can be anticipated by a century. Starting from the features of the concept of (temporary) dwelling the semantic development of the word is discussed. Moreover the geographic distribution of the senses of the word will be treated.

KEY-WORDS

Internationalisms, military terms

© Minne G. de Boer

De bundel *Woordstudies I* vormt het vierde deel van de reeks ITALIANISTICA ULTRAIECTINA. STUDIES IN ITALIAN LANGUAGE AND CULTURE, uitgegeven door Igitur, Utrecht Publishing & Archiving Services, ISSN 1874-9577 (<http://www.italianisticaultraiectina.org>).

Barak als internationalisme

Het onderhavige onderzoek betreft een internationalisme, dat wil zeggen een woord dat ontstaat in een vernieuwend centrum en zich vandaar ook buiten de grenzen van de oorspronkelijke taalgemeenschap verspreidt. Met deze definitie wordt het accent gelegd op het proces van creatie en verspreiding van het woord, volgens een dynamische zienswijze, terwijl men zich traditioneel baseert op attestaties in woordenboeken van de verschillende talen. Deze laatste aanpak is nogal statisch, omdat hij zich concentreert op al of niet gefossiliseerde resultaten van deze processen en bovendien het pseudo-probleem invoert hoeveel talen noodzakelijk geacht worden voordat het etiket internationalisme van toepassing is.

Een internationalisme veronderstelt een internationale taalgemeenschap, een speciale sector waar deze gemeenschap zich mee bezig houdt en een vernieuwende omgeving die nieuwe woorden vereist voor nieuwe begrippen. In het geval van het woord *baracca* (barak), het onderwerp van dit onderzoek, wordt aan deze drie voorwaarden voldaan; het ontstaat in een militaire context na het begin van de Tachtigjarige Oorlog in de Nederlanden; de legers, bestaande uit huurlingen, waren bij uitstek internationaal, en de ontwikkeling van steeds grotere legers, die vooral gebruikt werden bij de belegering van versterkte steden, vereiste een nieuwe logistiek en een nieuwe discipline.

Dateringsproblemen

De datum waarop *baracca* is ontstaan is in de etymologische woordenboeken niet te vinden. Deze baseren zich op litteraire attestaties en zijn op zijn hoogst voor de eigen taal bijgewerkt. Voor de internationale carrière van de woorden berusten ze op veelgelezen woordenboeken, die niet altijd recent zijn en daardoor veel verouderde informatie bevatten. Ik noem slechts twee voorbeelden. Het Italiaanse etymologische woordenboek van Cortelazzo & Zolli geeft als eerste attestatie van het woord een tekst van Lippi, vagelijk gedateerd in de tweede helft van de 17e eeuw, en daardoor ongeveer een eeuw achter.¹ Ook de eerste attestatie in een recente monografie over het Nederlands heeft het over 1673.² Een vaktaalonderzoek naar het militaire vocabu-

* Artikel verschenen in Iørn Korzen (red.). *Lingua, cultura e intercultura: l'italiano e le altre lingue*, Atti del VIII Convegno SILFI (Società Internazionale di Linguistica e Filologia Italiana), Copenaghen, 22-26 giugno 2004. Copenaghen: Samfundslitteratur Press, 2005, 389-397. Nederlandse vertaling van februari 2007. Het onderwerp was ingegeven door mijn studie over de woningterminologie (hoofdstuk 15 van mijn *Woordstudies II*), waaruit bleek dat *baracca* in het Italiaans het algemene woord voor 'negatieve' behuizing is. De kenmerken waarmee woningen volgens dat artikel kunnen worden vergeleken functioneren hier als algemene achtergrond voor de discussie.

laire brengt het er beter af: Piero Del Negro (1997) heeft een attestatie gevonden in een militair lexicon uit 1628.

Maar ook die datum is te laat: *barak* was al een technische term onder de Aarts-hertogen in Vlaanderen rond 1600, en hun leger zat vol Italianen. Het is ondenkbaar dat hun generaal Spinola deze term niet gebruikt zou hebben. Misschien komt 1628 wel overeen met de overgang van de militaire naar de algemene taal als de oorlog in Noord-Italië komt, zoals de lezers van de *Promessi Sposi* van Manzoni en van het *Isola del giorno prima* van Umberto Eco weten.

Het tweede voorbeeld: in de Nederlandse etymologische woordenboeken wordt gesproken over een Italiaanse herkomst en een Franse tussenfase voordat het woord in Spanje komt.³ Alleen al om klankredenen kan dat niet waar zijn; de dubbele *rr* van het Spaans moet oorspronkelijk zijn; de dubbele *cc* van het Italiaans laat zich prima verklaren vanuit een Nederlands *barak* dat uitgaat op een occlusief.

Het woord en de zaak

De oude school van *Wörter und Sachen* heeft ons geleerd dat we moeten letten op de materiële geschiedenis van de aangeduide zaken. We moeten dan ook bij een historicus en niet bij een taalkundige te rade gaan om de geschiedenis van *baracca* te leren kennen. Dat is Geoffrey Parker, die in zijn boek *The Spanish Road*, gewijd aan de logistiek van de oorlog van de Spanjaarden in de Nederlanden, de ontwikkeling van de barakken heeft bestudeerd. Ik citeer de cruciale passage (Parker 1972, 134):

Ook nadat de soldaten bewapend, gevoed en gekleed waren, moest er nog onderdak voor hen worden gezocht. Tijdens het oorlogsseizoen was dat niet echt een probleem. Het normale geïmproviseerde onderdak voor de soldaten uit de premoderne tijd was een 'barrack' of 'hut', meestal uit materiaal dat uit de verlaten huizen geplunderd was, eerder dan van maagdelijk hout. Na het beleg van Haarlem in de winter van 1572-1573 verklaarde een getuige namelijk dat 'de soldaten onder de grote vorst te lijden hadden en zich wel drie of vier mijl van hun kamp verwijderden om brandhout en bomen te zoeken voor een schuilplaats, waarbij ze de huizen verwoestten en 'barracas' maakten. [...] Zo'n schuilplaats kon je gemakkelijk opbouwen en even gemakkelijk weer afbreken; als de soldaten verder marcheerden werden hun hutten verbrand (vertaling MGdB).

¹ DELI, p. 178. De vermelding 'L. Lippi, voor 1665' volgt op een algemene, niet-militaire definitie: 'constructie van hout of metaal om voorlopig onderdak te verlenen aan personen, dieren, materialen of gereedschappen'. Deze definitie is in het Italiaans van de 17e eeuw anachronistisch.

² Van der Sijs (2002: 883): '*barak* eenvoudig gebouw, 1673'.

³ Aldus nog in Franck & Van Wijk (1912). onder *barak*. Het hele verhaal bevindt zich in het WNT in het artikel over *barak*, met een verwijzing naar Hatzfeld-Darmesteter en naar Dozy, die een Berberse oorsprong vermoedt. Het nieuwe etymologische woordenboek van het Nederlands (Philippa et al., 2003) corrigeert deze informatie op grond van een ongepubliceerde eerdere Nederlandse versie van dit artikel: 'Spaanse oorsprong, eerste attestatie 1609' (dat wil zeggen de datum waarop de eerste stenen barak in een document wordt geciteerd).

De geciteerde passage komt uit een getuigenverklaring van Alonso de Alameda voor het 'Tribunal de las Quentas de Flandes' op 11 juni 1582. Maar deze schriftelijke getuigenis attesteert tegelijk een mondelinge uit 1573 en bewijst dat in dat jaar op Hollandse bodem het woord 'barraca' in militaire zin gebruikt werd voor een onderkomen waarin de soldaten schuilden tegen de kou. De term had nog geen technische betekenis: we kunnen ons gemakkelijk voorstellen hoe deze arme soldaten hutten bouwden zoals altijd alle jochies ter wereld gedaan hebben. Maar toch zien we hier al een associatie tussen het woord *barraca* en een bouwsel van planken om zich tegen de kou te beschutten. Om geen gevaar te lopen soldaten kwijt te raken door desertie, moesten de commandanten zorgen voor onderdak, of, zoals Parker in het vervolg van zijn verhaal zegt, onderdak werd een serieus logistiek probleem. Er kwamen steeds meer soldaten en het feit dat ze planken stalen uit de verlaten huizen was niet bevorderlijk om de sympathie van de bevolking te winnen.

Het cruciale moment in deze ontwikkeling breekt aan wanneer het militaire en het civiele bewind in dezelfde handen komen, dat wil zeggen in 1598, als na de dood van Philips II aartshertog Albert tot soeverein vorst van de Zuidelijke Nederlanden wordt benoemd. Zijn probleem was zijn soldaten onderdak te verschaffen zonder zijn onderdanen overlast te berokkenen en daardoor werd het bouwen van barakken een zaak van de overheid. Dit proces kunnen we volgen in de gemeentelijke documenten van de voornaamste steden uit Vlaanderen en Brabant. Er kwam een standaardregeling voor de bouw: iedere barak had twee bedden waarin vier soldaten of twee gezinnen konden overnachten. Naast deze normale barakken waren er ook dubbele barakken, met vier bedden voor acht personen. Deze barakken werden ook binnen de stadsmuren neergezet, en vanaf 1609 werd in "Bolduc" (Bois-le-Duc, oftewel 's-Hertogenbosch) voor het eerst steen gebruikt.

Gedurende de hele 17e eeuw was de vierpersoonsbarak de eenheid van onderdak, maar vaak werden deze barakken verenigd in grotere gebouwen, later ook kazernes genaamd. Het schijnt dat het gebruik van het woord *caserne* voor deze gebouwen pas dateert van Vauban, de militaire architect van Lodewijk XIV; eerst werd waarschijnlijk het woord 'barakken' in het meervoud gebruikt.⁴ De Engelsen, die onder Lodewijk XIV niet langer bondgenoten van de Fransen waren, hebben het nieuwe woord niet overgenomen, wat verklaart dat in het Engels ook nu nog 'barracks' voor kazerne wordt gebruikt.

Taalkundige overwegingen

Op dit punt aangekomen zou ik graag enkele taalkundige conclusies willen trekken. De internationale carrière van het woord *baracca* begint met een specialisatie van het begrip 'voorlopig onderkomen'; verder wordt het kenmerk (voor soldaten) ingevoerd, en het kenmerk (voorlopig) geneutraliseerd. Ook het kenmerk (materiaal)

⁴ In het WNT vinden we een aantekening uit de 18e eeuw dat de 'barakken baraquen' ook 'casernen' genoemd worden en waarin de oude betekenis van 'hut' verouderd blijkt te zijn.

verandert; van (licht materiaal) naar (van steen), terwijl de afmetingen gestandaardiseerd worden. Vier kenmerken die behoren bij het begrip 'woning' zijn dus in beweging bij het ontstaan van een nieuw begrip. Het woord verspreidt zich alleen samen met dit nieuwe begrip; voor de oude betekenis van 'hut' hadden alle talen al bestaande woorden.⁵ De oorsprong van het woord is dus de taal van de dominerende militaire macht van die tijd.

Ruim een halve eeuw later ontstaat een nieuw concurrerend begrip, waarin de kenmerken (permanent) en (van steen) al vast liggen en er een kenmerk (complex van kleinere eenheden) wordt ingevoerd: een kazerne verhoudt zich tot een barak zoals later de woonkazerne tot de afzonderlijke woning. Het nieuwe woord, dat overigens zelf in het begin ook 'plaats voor vier soldaten' betekend moet hebben (zie de etymologie *quaterna*, die zich heeft ontwikkeld via het Provençaals, waar een intervocalische /t/ verandert in /z/), wordt geassocieerd met de nieuwe dominerende macht, Frankrijk, en dringt overal door waar die macht zich doet gelden. *Baracca* trekt zich in deze betekenis terug naar de periferie, namelijk Engeland en Oost-Europa.

Nieuwe semantische ontwikkelingen

Naast deze specialisatie zien we verschillende nieuwe ontwikkelingen, die ik hier slechts in grote lijnen kan vermelden. Voor details is nader onderzoek vereist.

Een heel algemene ontwikkeling is de ziekenbarak. Deze kan op twee manieren zijn ontstaan. Allereerst om betere omstandigheden te creëren voor de gewonden: deze ontwikkeling kunnen we associëren met Florence Nightingale en de Krimoorlog. In het WNT vind ik de notitie 'barakkenstelsel, volgens hetwelk de gewonde soldaten te velde in barakken werden verpleegd'. Het andere motief was het isoleren van lijdens aan besmettelijke ziekten. In het Nederlands vinden we de samenstelling *cholerabarak*. Ook deze betekenis is afkomstig uit de 19e eeuw: Giovanni Verga heeft een verhaal *Quelli del colera* (die van de cholera) uit een bundel van 1887, waarin we de *baracca* tegenkomen, en Manzoni heeft het in de *Promessi Sposi* over barakken voor de pestlijders. Als historische term moet dit een anachronisme zijn, maar in ieder geval is dit een bewijs voor het bestaan van deze betekenis in 1840.

Een andere semantische ontwikkeling vinden we onder het zwerversvolk: marktkramers en acteurs. Ik neem aan dat dit een specialisatie is van de militaire betekenis, omdat al dat volk zich in de tros van het leger ophield, maar de precieze details moeten nog onderzocht worden. In ieder geval gaan we van een stabiel garnizoen naar een leger in beweging, met houten gebouwtjes die gemakkelijk weer af te breken zijn. Semantisch gezien overschrijden we hier de grens van het kenmerk (vast/mobiel). Ook hier kunnen logistische problemen de doorslag hebben gegeven.

⁵ In het Nederlands heeft 'Spaanse hut' ook een militaire betekenis, zoals blijkt uit het gebruik van die uitdrukking in Valerius' lied 'Merck toch hoe sterck ...' op het beleg van Bergen op Zoom.

Mijn aanvankelijke hypothese was dat we in de 17e eeuw al acteurs zouden tegenkomen die rondtrokken met barakken, maar de voor de hand liggende bron, *Le roman comique* van Scarron (1652), bleek een negatief resultaat op te leveren. Niet alleen ontbreekt het woord *baraque* in dat werk, zoals ik heb kunnen constateren met behulp van een concordans,⁶ maar de roman geeft zelf de reden hiervan aan: de komedianten werden ondergebracht in herbergen. Misschien moeten we daarom niet denken aan het onderkomen van de acteurs, maar aan de constructies die ze gebruikten om hun stukken op te voeren. Een echo hiervan vinden we nog in de *Baraccone* (kermistent) van Mangiafuoco in *Pinocchio* (1881); trouwens in de hele 19e eeuw vinden we in deze betekenis zowel voorbeelden van *baracca* als van de vergrotende afleiding *baraccone*.

De betekenis 'marktkraam' is sporadisch te vinden in Italiaanse dialecten. De *Corriere della Sera* van 27 december 1996 heeft het over een plein dat op dat moment (Kersttijd) bezet is door *baracche*, en legt uit 'zoals de typische Kerstkraampjes genoemd worden, met snoep, speelgoed en figuurtjes voor de kerststal'. Plaats van handeling: Napels.

De laatste twee ontwikkelingen betreffen andere semantische kenmerken. In het eerste geval verandert het kenmerk (bestemming), zoals we eigenlijk al in het geval van de kraampjes zagen: niet langer een woning, maar een magazijn, depot, schuur of loods. Deze ontwikkeling is typisch voor Frankrijk en voor de gebieden die taalkundig het meest door Frankrijk beïnvloed zijn. Ik ben het tegengekomen in het Roemeens, als typisch Frans leenwoord, en ook in België. In het WNT vinden we de opmerking dat deze betekenis ophoudt bij de Nederlandse grens. Deze opmerking levert ons een datering op: na 1830, als België zich van Nederland afscheidt. Ook in Italië heb ik trouwens deze betekenis gevonden in een combinatie 'baracca per un cantiere edile' (barak voor een bouwsteiger).

In het laatste geval gaat het om het kenmerk (materiaal), dat een pejoratieve betekenis krijgt. Een barak wordt een slecht gebouwd huis. Dat is een typisch Italiaanse ontwikkeling, waar, zoals ik vermeld heb in De Boer 2001, *baracca* het algemene woord is geworden voor een 'slecht huis'. Deze betekenis is aanwezig in de 19e eeuw, zoals we zien in de uitdrukking *mandar avanti la baracca*. De metafoor doet me denken aan een soortgelijke uitdrukking in het Nederlands 'de tent runnen' waarin geen sprake is van een barak, maar van een tent. Zowel tent als barak zijn dysfemismen voor 'bedrijf' en tonen daardoor aan dat het woord een negatieve betekenis heeft. De algemene betekenis van 'krot' wordt erg productief in de 20e eeuw: niet voor niets wordt als Italiaans equivalent van de Franse *bidonville* of de Braziliaanse *favela* het woord *baraccopoli* gebruikt.

⁶ Gevonden in de Bibliothèque Nationale, maar helaas heb ik de titel van de concordans niet genoteerd.

Internationalismen en hun ecologische kontekst

Zoals we hebben gezien waaiert een internationalisme uit vanuit een centrum om vervolgens een groot deel van de wereld te veroveren en zich met wisselend succes te nestelen in verschillende semantische categorieën. In de loop van dit proces worden vorm en betekenis aangepast met gebruikmaking van meer of minder gunstige omstandigheden.

Dit proces heeft een opmerkelijke analogie in de biologie: we kunnen een woord zien als een biologische soort, die zich over de wereld verspreidt en zich dan met meer of minder succes nestelt in verschillende ecologische nissen.

Als deze parallel meer is dan een boeiende metafoor dan heeft hij interessante gevolgen, want het verspreiden van soorten is een goed bestudeerde discipline, met hoog ontwikkelde theoretische discussies en gesofisticeerde modellen. Misschien kunnen we als taalkundigen nog wat leren van deze zusterwetenschap.

Een nog niet opgehelder punt is hoe dit beestje eigenlijk in Haarlem terechtgekomen is. De etymologie van het Spaanse *barraca* is veel besproken maar nog allerminst opgelost. Er zijn zeer gevarieerde voorstellen, wat misschien te wijten is aan de enigszins curieuze gewoonte van etymologen – althans voor wie er van buiten naar kijkt – om op zoek te gaan naar vage formele analogieën met nog veel vagere semantische equivalenties. Het laatste redmiddel is altijd een preromaanse oorsprong.

In het algemeen ben ik nogal sceptisch tegenover ieder voorstel dat niet voorzien is van precieze regels van fonologische correspondentie en van plausibele semantische regels, dat wil zeggen regels die ook in andere konteksten opereren.

Het eerste punt heb ik al geïllustreerd bij het behandelen van de relatie tussen het Spaanse *barraca* en het Italiaanse *baracca*. Voor het tweede punt heb ik gebruik gemaakt van een bundel semantische kenmerken die horen bij woorden die woningen aanduiden: ik ben er hier niet nader op ingegaan, maar heb er uitvoerig over gesproken in De Boer 2001. Hoe dan ook: de etymoloog die uitgaat van *barra* als 'leemachtige substantie in de rivier'⁷ heeft meer uit te leggen dan degene die een verband legt met barricaden.

Suggesties voor toekomstig onderzoek

Voor verder onderzoek lijkt het me nuttig te wijzen op twee intuïties van de Italiaanse linguïst Mario Alinei. De eerste is het principe van de semantische dichtheid (Alinei 1984), volgens hetwelk leenwoorden meestal een selectie maken uit de betekenissen van het woord en alleen de uitgekozen betekenis op hun reis meenemen. De oorsprong van een woord is dan die plaats waar we de meeste betekenissen kunnen vinden. Het principe moet in dit geval niet toegepast worden op de huidige situatie, waarin Italië de meeste betekenissen heeft, want het ligt voor de hand dat deze allemaal voortkomen uit de militaire betekenis van het Spaanse leger.

⁷ Let wel dat het Spaanse woord voor deze substantie het mannelijke *barro* is.

Maar als we het toepassen op de situatie van de 17e eeuw, zien we dat de enige betekenis die we nog niet zijn tegengekomen in Zuid-Catalonië voorkomt. Alleen daar, in de *huertas* van Valencia en Murcia, bestaan *barracas* die geen eenvoudige hut zijn, maar eerder landelijke villas's, of om het woordenboek van María Moliner te citeren: 'Vivienda rústica propia de las huertas de Valencia e Murcia, con el techo de cañas, con dos vertientes muy inclinadas.'⁸ [Een landelijke woning die karakteristiek is voor de landgoederen van Valencia en Murcia, met rieten dak en twee zeer schuine daken].⁹

De andere intuïtie betreft de motivatie van de woorden (zie Alinei 1996). Voor de diachrone linguïst bestaan er geen niet-gemotiveerde woorden, alleen maar woorden waarvan we bij gebrek aan informatie de motivatie nog niet hebben kunnen achterhalen. Morfologisch gezien lijkt het woord een afleiding te zijn. *Barraca* zou je moeten interpreteren als [[barra]+aca]. In een juiste methodologie zouden we dus moeten nagaan in welke gedeelten van het Romaanse taalgebied de uitgang *-aca* bestaat, of diachronisch gezegd, waar de Latijnse uitgang *-acea* gereduceerd wordt tot *-aca*. En dan moeten we het geheel van betekenissen van *barra* in dat gebied bestuderen. Als we het artikel *barraca* nalezen in het *Dicionário Crítico Etimológico* van Corominas, ziet het ernaar uit dat de etymoloog iets dergelijks heeft trachten te doen; alleen weet hij geen keus te maken en stelt hij deze onderzoekswijze naast een wild voorstel waarin een Sumerisch paleis door de Phoeniciërs naar Minorca wordt getransporteerd.¹⁰

Een voorlopige conclusie.

Traditioneel worden internationalismen bestudeerd binnen het kader van de nationale etymologie. Van sommige leenwoorden is het land van herkomst bekend; als dat niet zo is noemen we het woord uit verlegenheid een internationalisme. Deze aanpak gaat typisch uit van de resultaten zoals ze in de ontvangende taal te vinden zijn; het lijkt mij echter meer op te leveren om internationalismen in een internationaal kader te bestuderen, en uit te gaan van de plaats van ontstaan. Het betreft hier ingewikkeld onderzoek, want er zijn veel ontwikkelingen, die zich afspelen in

⁸ De stof waar deze villa's oorspronkelijk van waren gemaakt, dat wil zeggen een mengsel van stro en leem, zou een argument zijn in het voordeel van de afleiding *barraca* < *barro* (zie de vorige noot), maar kan het onderkomen met houten planken niet verklaren.

⁹ Het rieten dak maakt het verwant aan het Engelse *cottage* (zie de kenmerken in De Boer 2001).

¹⁰ Deze etymologie komt uit een artikel van P. Aalto uit *Neuphilologische Mitteilungen* 1938. Ik ontleen dit gegeven aan de TLF, die als commentaar geeft: 'Cette hypothèse, séduisante, manque de fondements linguistiques', waarbij de lezer zich verbaast afvraagt waaruit dan de *séduction* van het voorstel bestaat. De TLF geeft een uitgebreide literatuuropgave, die in ieder geval geraadpleegd moet worden als het om de hypothese 'afgeleid van *barro=leem*' gaat; voorts heeft dit woordenboek een vroege attestatie (1381) te Marseille van een Latijnse vorm *baraca* in de betekenis 'primitieve schuilplaats', wat erop kan wijzen dat de niet-militaire betekenis onafhankelijk is overgenomen.

verschillende vaktalen. De details van het onderzoek vereisen daarom de samenwerking van specialisten uit verschillende vakgebieden.

Maar het lijkt me belangrijk enkele modelgevallen uit te zoeken, dat wil zeggen woorden die een grote verspreiding kennen in velerlei contexten en zien hoe we de verschijnselen die we tegenkomen theoretisch kunnen verantwoorden. Vier jaar geleden heb ik het woord *base* (basis) als modelcasus behandeld, en ik heb iets soortgelijks gedaan met het woord *spiaggia* (strand); in dit artikel heb ik het woord *baracca* op deze wijze bekeken. Het zou goed zijn als anderen deze casussen nader willen bekijken met gebruikmaking van hun specifieke vakkennis.

Nawoord

Zoals zo vaak moeten we voor een precieze beschrijving van de betekenis naar een literaire tekst kijken. Voor de 'prototypische' Italiaanse betekenis van *baracca* hebben we een prachtige bron in het verhaal *Il morso* uit de *Nuovi racconti romani* van Moravia (eind jaren vijftig). De verteller is een straatzanger, die zijn verhaal begint met de woorden *Avete mai vissuto in una baracca?* 'Hebt u ooit in een *baracca* gewoond?' Hij geeft dan een uitvoerige beschrijving (*il suolo è tutto un fango, cucinare in un bidone di benzina, all'aperto, e mangiare seduti sul letto, far luce con la lampada a carburo o con la candela, appendere i vestiti a chiodi o a corde, scaldarsi l'un con l'altro, come le bestie* 'de grond is één modderpoel, buiten koken in een benzineblik, op het bed zitten te eten, licht maken met een carbidlamp of een kaars, je kleren aan een spijker of aan touwen ophangen, je aan elkaar warmen als beesten'), die eindigt met een gepiep in een hoop voden onder het bed, waarin zich een nest jonge muizen heeft verschanst. Dit geeft hem aanleiding tot de opmerking: *La baracca è luogo da sorci non da cristiani* 'de *baracca* is een plek voor muizen, niet voor Christenmensen', hetgeen – volgens de criteria die ik gehanteerd heb – dit onderkomen dus eigenlijk buiten de categorie woningen zou plaatsen.

In de loop van het verhaal ontmoet de hoofdpersoon een welgestelde villabewoner, aan wie hij vertelt dat hij in een *baracca* woont. Deze reageert met een vraag die verwijst naar zijn eigen prototypische beeld van de *baracca*: *Una vera baracca, con il fango in terra e il tetto di bandone ondulato e le pareti di assi?* 'een echte *baracca*, met modder op de grond en een dak van golfplaten en houten planken als muur?' Er zijn meer beschrijvingen van de primitieve onderkomens in de verhalen van Moravia van die jaren, en steeds komen daar diezelfde kenmerken in terug.

Bibliografia

- Alinei, Mario. 'Il concetto di "densità semantica" in geografia linguistica', hoofdstuk 5 van *Lingua e dialetti. Struttura, storia, geografia*. Bologna: Il Mulino, 1984: 257-267.
- _____. 'Aspetti teorici della motivazione' *Quaderni di semantica*, 17 (1996): 7-17.
- Boer, Minne G. de. 'Su quali basi? Analisi di un internazionalismo'. Bijdrage tot het VIe Congres van de SILFI, Duisburg, 2000, vertaald als *Wat is de basis?* M.G. de Boer, *Woordstudies II*, 2010: hoofdstuk 19.
- _____. 'Dove abita la gente', in Zs. Fábíán, & G. Salvi (red.) *Semantica e lessicologia storiche*. Atti del XXXII Congresso Internazionale di Studi della Società di linguistica italiana [= SLI 42], Roma: Bulzoni, 2001: 71-84, vertaald als *Een plaats om je hoofd neer te leggen*. M.G. de Boer, *Woordstudies II*, 2010: hoofdstuk 15.
- _____. 'Sulla spiaggia: riflessioni sulla storia lessicale', in B. Van den Bossche, M. Bastiaensen & C. Salvadori Lonergan (red.). *E c'è di mezzo il mare*, Atti del IV Congresso dell'AIPI, Spalato, augustus 2000. Firenze: Franco Cesati, 2002: 69-84, vertaald als *Op het strand*. M.G. de Boer, *Woordstudies II*, 2010: hoofdstuk 18.
- Cortelazzo, Manlio & Paolo Zolli. *Il nuovo etimologico (= DELI)*, tweede editie, verzorgd door Manlio en Michele Cortelazzo. Bologna: Zanichelli, 1999.
- Del Negro, Piero. 'Tra Italia ed Europa: la guerra nello specchio della lingua', in A. Bilotto, P. Del Negro & C. Mozzarelli (red.), *I Farnesi. Corti, guerra e nobiltà in antico regime*. Roma: Bulzoni, 1997: 245-266.
- Franck & van Wijk. *Francks Etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal*. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1912.
- Moravia, Alberto. 'Il morso', in *Nuovi racconti romani* [1959]. Milano: Bompiani, I grandi tascabili, romanzi e racconti, n. 362 (1997): 199-205.
- Parker, Geoffrey. *The Army of Flanders and the Spanish Road, 1567-1659*. Cambridge: Cambridge University Press, 1972.
- Philippa, M., F. Debrabandere & A. Quak, *Etymologisch woordenboek van het Nederlands, A-E*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2003.
- Sijs, Nicoline van der. *Chronologisch woordenboek. De ouderdom en herkomst van onze woorden en betekenissen*. Amsterdam/Antwerpen, Veen, 2002.
- WNT = De Vries, M. et alii. *Woordenboek der Nederlandsche taal*. 's-Gravenhage: Nijhoff, 1882-1998.